

МІРКУВАННЯ ВГОЛОС ЯК ДОПОМІЖНИЙ МЕТОД КОНТРОЛЮ В НАВЧАННІ ПИСЬМОВОГО ПЕРЕКЛАДУ МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ

THINK-ALOUD PROTOCOL AS A SUPPLEMENTARY ASSESSMENT TECHNIQUE IN PROSPECTIVE PHILOLOGISTS' TRANSLATION TRAINING

Публікацію присвячено проблемі організації ефективного й дієвого контролю в навчанні письмового перекладу майбутніх філологів в умовах вітчизняних закладів вищої освіти завдяки його орієнтації на комплексне оцінювання процесу й продукта перекладацької діяльності студентів. Зокрема, особливу увагу зосереджено на з'ясуванні потенціалу методу міркування вголос як додаткового способу контролю перебігу виконання студентами окремого перекладацького завдання й водночас цінного джерела інтерпретації якості отриманого тексту перекладу не лише з позицій характеру допущених перекладацьких помилок чи вдалих перекладацьких рішень як індикаторів недостатньої або, навпаки, належної сформованості відповідних перекладацьких навичок і вмінь, а й аналізу застосованих із цією метою стратегій і прийомів ідентифікації й розв'язання перекладацьких проблем, ухвалення й оцінювання студентами остаточних перекладацьких рішень. На думку автора, застосування цього методу контролю як допоміжного в навчанні майбутніх філологів письмового перекладу дозволяє не лише підвищити об'єктивність отриманих результатів і диференційну здатність кожного окремого тексту для перекладу як засобу рубіжного й підсумкового видів контролю, а й забезпечити надійний зворотний зв'язок стосовно процесу формування у студентів відповідних перекладацьких навичок і вмінь у межах поточного контролю, значно посилюючи водночас його формувальний і розвивальний вплив, локально впорядковуючи та скеровуючи перебіг розв'язання перекладацького завдання, підвищуючи усвідомленість студентів щодо необхідності в постійному аналізі й контролі власної перекладацької діяльності.

На основі вивчення значної кількості праць у галузі психолінгвістики, когнітивної психології, теорії й практики перекладу та методику його викладання визначено переваги й недоліки методу міркування вголос як допоміжного способу контролю, окреслено можливі шляхи його модифікації й адаптації до потреб навчального процесу у вітчизняних закладах вищої освіти, починаючи від застосування класичної невимушеної аудіо- чи відеофіксації вербалізації студентом власних перекладацьких дій, закінчуючи коментуванням структурованих і підготовлених заздалегідь викладачем питань і виокремлених проблем у процесі перекладу.

Ключові слова: контроль, письмовий переклад, процес перекладу, метод міркування вголос, майбутні філологи.

The given article is devoted to the problem of the efficient and actionable assessment arrangement in prospective philologists' translation training held in the domestic establishments of higher education due to the involvement of rounded evaluation of students' both translation process and product. Special attention is paid to the exploration of think-aloud protocol (TAP) value as a supplementary assessment technique. It allows to monitor the process of performing particular translation task and to interpret the target text quality from new perspectives. Information received with the help of TAP gives opportunity to analyse not only translation errors and mistakes made or effective translation decisions taken as indicators of insufficient or satisfactory level of relevant translation skills acquisition but to determine translation strategies and techniques of translation problem recognition and solution applied by the students, their decision-making and evaluation procedures. In author's opinion, the involvement of this technique as supplementary one in prospective philologists' translation training is able to enhance the degree of assessment objectivity and source text discriminability in summative or midterm assessment as well as to ensure a reliable feedback on the process of students' translation skill acquisition during monitoring. In this case, it strengthens assessment formative value, arranges and directs the process of translation task performance, promotes students' awareness of the importance of permanent analysis and control of their translation activity.

The main advantages and disadvantages of TAP as a supplementary assessment technique application were determined based on the analysis of significant number of works in psycholinguistics, cognitive psychology, translation theory and practice, translation pedagogy. Possible ways of its adjustment and adaptation to the requirements of training process held in the domestic establishments of higher education were suggested. They include the application of classical students' audio or video TAPs up to audio recording or written reporting of students' commenting on well-structured and teacher-prepared questions and singled out translation problems.

Key words: assessment, translation, translation process, think-aloud protocol (TAP), prospective philologists.

УДК 81'255:162–028.16:

[81–057.4:378.147–047.64] (045)

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-17-2-22>

Король Т.Г.,

канд. пед. наук,

докторант кафедри методики

викладання іноземних мов

й інформаційно-комунікаційних технологій

Київського національного лінгвістичного університету

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Підвищення вимог до якості професійної підготовки майбутніх філологів як ефективних посередників у міжкультурній комунікації в різних сферах діяльності сучасного глобалізованого суспільства нерозривно пов'язане з потребою в пошуку й розробленні нових дієвих методів, прийомів і засобів організації навчання різних видів перекладу у

відповідних закладах вищої освіти (далі – ЗВО). Логічним продовженням таких тенденцій має стати створення ефективної системи контролю сформованості у студентів перекладацької компетентності, що передбачає залучення й всебічне використання різноманітних методів і прийомів контролю в навчанні письмового галузевого перекладу майбутніх філологів, здатних забезпечити

максимальну об'єктивність й інформативність отриманих даних про стан і перебіг навчального процесу і спрямованих не лише на оцінку результату перекладу як експліцитного, проте далеко не завжди повного прояву рівня сформованості у студентів перекладацької компетентності, а і як латентного процесу, що передував йому і, безперечно, зумовив кінцеві вади та чесноти отриманого тексту перекладу. Чільне місце серед переліку таких методів вивчення, отже, і контролю перебігу перекладацької діяльності посідає так званий метод міркування вголос, який і становить предмет дослідження цієї публікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Теоретичним підґрунтям для існування й застосування цього методу дослідження в багатьох галузях психології й педагогіки, зокрема навчання й контролю, став метод інтроспекції (від лат. *introspecto* – *дивлюся всередину*), започаткований В. Вундтом, засновником експериментальної психології, ще у XIX ст. Він передбачає поглиблене дослідження й пізнання суб'єктом власної свідомості й діяльності в різних її проявах шляхом самоспостереження, самозвіту й самоаналізу. На сьогодні цей метод активно застосовується у психології праці з метою фіксації особливостей перебігу й оцінки певної професійної діяльності та формує підвалини процесуального підходу до навчання й контролю перекладу. Однією з варіацій методу інтроспекції в цьому випадку є метод міркування вголос (*Think aloud protocol*), що передбачає спонукання суб'єкта до вербалізації власних міркувань у процесі розгортання перекладацької діяльності, зокрема тих її аспектів, що вимагають певних когнітивних чи креативних пошуків, ускладненого ухвалення рішень й оцінки отриманих результатів, з її паралельною аудіо- чи відеофіксацією [7, с. 7] та подальшим поглибленим аналізом й обговоренням.

Спочатку цей метод використовувався з метою з'ясування структури й емпіричного вивчення окремих аспектів перебігу різних видів перекладу як у професійних перекладачів і початківців, так і у студентів, які лише вивчають іноземні мови, у межах експериментальних досліджень у галузі психолінгвістики та когнітивної психології (F. Alves, I. Mees, S. Gópferrich, J. Fraser, M. Shaeffer, J. House, U. Sandrock, A. Kúnzli, E. Dimitrova, E. Tiselius).

У такий спосіб вдалося визначити: зміст і характер перекладацьких стратегій (W. Lórscher), варіювання оптимальних обсягів одиниці перекладу з огляду на рівень перекладацької компетентності суб'єкта та рівень складності тексту оригіналу (D. Li, R. Jääskeläinen, C. Séguinot), кореляцію ступеня автоматизованості виконання перекладацького завдання, його рівня складності та рівня сформованості компетентності суб'єкта перекладу (R. Jääskeläinen, S. Tirkkonen-Condit), а також

вплив додаткових чинників на перебіг і результативність перекладу (R. Jääskeläinen, P. Kusssmaul).

Це, у свою чергу, дозволило скласти умовний перелік характеристик успішного й ефективного процесу перекладу (R. Jääskeläinen). Спираючись на відповідні дослідження, окреслено перспективні напрями застосування цього методу в навчанні перекладацької діяльності майбутніх філологів загалом (W. Lórscher, E. Angelone, S. Colina, J. Wakabayashi). Крім того, висвітлено дидактичний потенціал залучення елементів методу міркування вголос викладача під час безпосереднього виконання перекладу зі студентами (D. Li) й можливості використання друкованих текстів міркувань вголос інших студентів на заняттях із практики перекладу (H. Dam-Jensen, C. Heine), визначено роль методу міркування вголос у навчанні студентів організувати процес перекладу й вирішувати перекладацькі проблеми (G. Massey, M. Esfahani). Встановлено взаємозв'язок отриманої в такий спосіб інформації про перебіг перекладацького процесу й характеру помилок, яких припустилися студенти в поданому тексті перекладу (E. Angelone), розглянуто вплив методу міркування вголос на якість процесу й продукта перекладу залежно від режиму його реалізації (T. Pavlović).

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Усі ці праці становлять потужну базу для застосування методу міркування вголос з метою оптимізації процедур контролю в навчанні письмового перекладу. Проте, попри загальну тенденцію до комплексного контролю всіх можливих проявів перекладацької діяльності, зокрема оцінку рівня сформованості у студентів перекладацької компетентності шляхом зіставлення й аналізу якості отриманого продукта перекладу крізь призму особливостей реалізації первинного щодо нього перекладацького процесу, досліджень подібного спрямування нами не зафіксовано взагалі.

Мета статті полягає в окресленні потенціалу методу міркування вголос як допоміжного компонента системи контролю сформованості в майбутніх філологів перекладацької компетентності та необхідних умов для його реалізації.

Виклад основного матеріалу. Згідно із класифікацією методів отримання й аналізу даних із метою вивчення процесу перекладу, запропонованою Г. Крінгзом [6, с. 348], метод міркування вголос належить до тих, що застосовуються та реалізуються безпосередньо у процесі виконання перекладу та спонукають суб'єкта до вербалізації власної програми дій шляхом інтроспекції, разом із методами парного чи групового обговорення процесу виконання перекладацької діяльності (*dialog/ collaborative protocols*).

Попри поширеність і тривалість застосування цього методу як у дослідницьких, так і в дидактич-

них цілях він постійно зазнає гострої критики з боку дослідників і викладачів-практиків. До основних недоліків методу міркування вголос Г. Дам-Йенсен і К. Гайне (H. Dam-Jensen, C. Heine) [3, с. 10] відносять такі: 1) опосередкованість отриманої інформації. Мається на увазі, що одержані в такий спосіб дані все одно мають цілком опосередкований і завжди дещо суб'єктивний характер. У процесі контролю це дозволяє не лише виокремити усереднену інформацію про потенційні перекладацькі труднощі щодо конкретного тексту оригіналу, а й визначити індивідуальні особливості реалізації перекладацької діяльності кожним окремим студентом; 2) обмеженість, неповнота. Ідеться про той факт, що суб'єкт перекладу завжди має можливість вирішити, що саме проговорити й прокоментувати, а що залишити поза увагою і приховати; також, як відомо, автоматизовані та напівсвідомі дії не підлягають вербалізації взагалі. З позицій контролю відсутність вербалізації покрокового розв'язання проблеми й паузаций у протоколі міркування вголос, що супроводжується вдалим або доцільним перекладацьким рішенням у відповідному фрагменті тексту перекладу, має розглядатися як цілком достовірне свідчення про достатній рівень автоматизованості у студента відповідної послідовності перекладацьких і когнітивних дій. За результатами опитування, проведеного Я. Жоу і Я. Лін (Ya. Zhou, Ya. Lin), більшість студентів зізнаються, що зазвичай промовляють приблизно 70% усіх своїх думок, які виникають у процесі перекладу, що супроводжується міркуванням уголос [8, с. 1380]; 3) деформацію перекладацької діяльності. Адже будь-яка паралельна діяльність деструктивно позначається на якості іншої, оскільки потребує розподілу уваги й оперативної пам'яті, а також певних мисленнєвих зусиль із боку суб'єкта, що спричиняє надмірну напругу та передчасну втому [2, с. 134].

Проте, за експериментально отриманими даними К. Еріксона (K. Ericsson) [4, с. 228], не спостерігалось жодної деформації поведінки суб'єктів перекладу через застосування методу міркування вголос, їхні результати статистично достовірно корелювали з результатами учасників експерименту, які виконували суто перекладацьке завдання і не відволікалися на його коментування. Підтвердження цього положення знаходимо і в інших наукових джерелах [8, с. 1381]. Навіть більше, поділяючи й підтримуючи цю позицію, ми переконані, що вербалізація перебігу думок у процесі з'ясування й формулювання перекладацьких проблем, окреслення потенційних шляхів їх розв'язання й аргументації остаточного рішення якнайкраще сприяють засвоєнню необхідної програми перекладацьких дій студентами, особливо на початкових етапах їхнього навчання. Ця ідея органічно поєднується з теорією формування розумових

дій шляхом інтеріоризації [1]. Крім того, у такому паралельному виконанні кількох видів діяльності вбачаємо неабияку користь опосередкованого тренування й загартовування психічних функцій студентів до виконання усного перекладу, що також передбачає комбінування кількох складних процесів у часі та просторі під час його виконання.

Безперечно, реалізація письмового перекладу, що супроводжується міркуванням уголос, навіть із паралельною аудіофіксацією, потребує значно більших часових затрат із боку студентів, ніж безпосереднє продукування тексту перекладу [4, с. 228]. Проте за умови застосування цього методу контролю під час виконання перекладацького завдання всіма студентами порівнюваність кількісних параметрів тривалості виконання перекладу й обсягів коментарів і їхнього характеру в записі зберігають свою актуальність й інформативність. Як наслідок, видається цілком виправданим спонукати студентів застосовувати цей метод контролю під час самостійного виконання перекладу вдома в позааудиторний час. Додатковою перевагою цього методу контролю є забезпечення добросовісності виконання студентами завдань на самостійний переклад.

Ще одним виокремленим у наукових джерелах недоліком цього методу контролю є неструктурований та дещо хаотичний характер викладу міркувань студентами [5], що ускладнює його застосування викладачем і знижує практичність у використанні. Вирішення цієї проблеми вбачаємо в інструктуванні майбутніх філологів щодо того, як саме треба коментувати власні перекладацькі дії, що, з одного боку, сприятиме засвоєнню продуктивних перекладацьких стратегій і алгоритмів розв'язання перекладацьких завдань, а із другого – озброїть їх ефективними засобами самоконтролю.

Саме в цьому контексті спостерігаємо основну відмінність в організації міркування вголос як методу дослідження та його адаптації до потреб здійснення контролю. За даними більшості джерел будь-яке втручання в перебіг міркувань уголос із метою вивчення процесу перекладу є абсолютно виключеним, адже викривлює та нівелює отриману в такий спосіб інформацію. З метою належної організації контролю виконання студентами перекладацького завдання й подолання вищенаведених недоліків цього методу пропонуємо: 1) супроводжувати текст оригіналу навідними запитаннями різного характеру, починаючи від прохання виокремити певні мовні та стилістичні явища у процесі його аналізу й закінчуючи спонуканням обрати найбільш доцільний спосіб вирішення виокремленої перекладацької проблеми. На наш погляд, такий підхід дозволить упорядкувати власне процес перекладу та здійснити його, хоча й опосередкований, але цілеспрямований контроль, забезпечивши максимальний

позитивний і розвивальний вплив на формування перекладацької компетентності студентів. Також у цьому вбачаємо шляхи варіювання рівня складності перекладацького завдання, отже, індивідуалізації контролю процесу його виконання. Ці ідеї ґрунтуються на концепції зони найближчого розвитку Л. Виготського та похідних від неї положень адаптивного контролю; 2) попередньо надавати студентам вказівки щодо послідовності реалізації різних етапів перекладу (підготовчий, аналізу тексту оригіналу, продукування тексту перекладу, редагування отриманого тексту перекладу), опис перекладацьких стратегій і типологію перекладацьких проблем із подальшими настановами прокоментувати перебіг їх ефективного вирішення безпосередньо у процесі виконання даного перекладацького завдання. У межах поточного контролю видається доцільним акцентувати увагу студентів на розв'язанні певних типових проблем і відстежувати лише виконання окремих фрагментів перекладацької діяльності; 3) визначити чітку схему аналізу результатів застосування методу міркування вголос у рамках контролю перекладацької діяльності та конкретний перелік показників, що характеризують її перебіг і корелюють із відповідними фрагментами й особливостями тексту перекладу, тому підлягають комплексній інтерпретації; 4) комбінувати метод міркування вголос з аналізом і оцінкою отриманого продукту перекладу, що дозволить підтвердити або, навпаки, спростувати висновки щодо рівня сформованості окремих компонентів перекладацької компетентності студентів.

Серед очевидних переваг методу міркування вголос дослідники називають можливість негайного отримання інформації щодо особливостей перебігу процесу без втрати подробиць і деталей, зумовлених характеристиками короткострокової пам'яті суб'єктів перекладу, а також можливість чітко визначити той момент, який спричинив вибір невдалого перекладацького рішення та вжити необхідних заходів щодо запобігання такому в майбутньому [7]. Крім того, необхідність узгоджувати кілька видів діяльності одночасно спричиняє позитивну активізацію розумової діяльності, що сприяє підвищенню якості перекладу, особливо коротких фрагментів тексту (до 200 слів) [2].

Висновки. Отже, проведений аналіз методу міркування вголос як різновиду інтроспекції, що вико-

ристовується з метою дослідження основних закономірностей перебігу перекладацької діяльності в сучасній психолінгвістиці та когнітивній психології, а також для підвищення ефективності навчального процесу в закладах вищої освіти, свідчить на користь його застосування як допоміжного методу контролю в навчанні майбутніх філологів письмового перекладу. Тоді як запропоновані шляхи його модифікації, пов'язані із залученням окремих елементів керування процесу вербалізації виконуваних перекладацьких і розумових дій студентами, дозволяють нівелювати його основні недоліки як дослідницького методу й органічно перетворити їх на переваги дієвого методу контролю.

Подальші пошуки передбачають практичне втілення отриманих теоретичних результатів шляхом розроблення необхідних коментарів до текстів оригіналу й інструкцій застосування методу міркування вголос студентами під час виконання ними перекладацьких завдань.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гальперин П. Психология как объективная наука. Москва ; Воронеж : Институт практической психологии ; НПО МОДЭК, 1998. 480 с.
2. Angelone E. Optimizing Process-Oriented Translator Training Using Freeware and FOSS Screen Recording Applications. *Translation and Openness* /P. Sandrini et al. Innsbruck : University of Innsbruck Press, 2015. P. 133–145.
3. Dam-Jensen H., Heine C. Process research methods and their application in the didactics of text production and translation. *Trans-kom*. 2009. Vol. 2. № 1. P. 1–25.
4. Ericsson K. Protocol Analysis and Expert Thought: Concurrent Verbalizations of Thinking during Experts' Performance on Representative Tasks. *The Cambridge Handbook of Expertise and Expert Performance* / Ericsson K. et al. Cambridge : Cambridge University Press, 2006. P. 223–241.
5. Garcia Álvarez A. Evaluating students' translation process in specialised translation : Translation commentary. *The Journal of Specialised Translation*. 2007. Vol. 7. P. 139–163.
6. Krings H. Wegeins Labyrinth – Fragestellungen und Methodender Übersetzungsprozessforschungim Überblick. *Meta*. 2005. Vol. 50. № 2. P. 342–358.
7. Kussmaul P. Training the Translator. Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins, 1995. 178 p.
8. Zhou Ya., Lin Ya. Probe into translation process based on think aloud protocols. *Theory and Practice in Language Studies*. 2012. Vol. 2. № 7. P. 1376–1386.